

יצחק בבל

בשנת אלף תשע-מאות ותשע-עשרה התנפלו אנשיו של בניה קריק על חיל המאסף של צבא המתנדב בים הלבנים, חיסלו את הקצינים ותפסו חלק משיירת האספקה. כפרס דרשו ממועצת העיר של אודסה שלושה ימי "מרד השלום", אבל לא קיבלו רשות, ולפיכך רוקנו את האריגים מכל החנויות שהיו מוצבות על רחוב אלכסנדרובקה. פעילותם עברה אחר-כך לחברה בערבון מוגבל.

היו נכנסים לבנק, פוסחים על הקליינטים ומבקשים מעוברי הקואופרטיב להניח במכונית, שחיתכה להם ברחוב, שקים עם כסף וחפצי-ערך. עבר חודש לפני שהתחילו לירות בהם. ואז נמצאו אנשים שאמרו, שבעניין התפיסות והמאסרים יש התייחסות לאהרון פסקין, בעל בית-מלאכה. ממה מורכבת העבודה באותו בית מלאכה — לא נאמר. בדירתו של פסקין עמד שולחן-מלאכה — מכונה ארוכה עם סוללת-עופרת שחוקה; על הרצפה התגלגלו נסורת וקרטון לכריכה.

פעם אחת בבוקר אביב דפק ידיו של פסקין מישה יבלוצ'יקו בדלת בית-המלאכה. — ארון, אמר אורחו של פסקין, ברחוב מוזג אוויר נהדר. על הפנים שלי אתה רואה טיפוס, שמסוגל לתפוס חצי בקבוק עם הכיבוד שהוא אוהב ולנסוע באוויר הצח לארקדיה. אתה יכול לצחוק על סובייקט כזה, אבל אני אוהב לפעמים לזרוק את כל המחשבות האלה מהראש...

פסקין התלבש ונסע עם מישה יבלוצ'יקו בכרכה לארקדיה. הם היו על גלגלים עד הערב. בדמדומים נכנס מישה יבלוצ'יקו לחדר, שבו רחצה מאדאם פסקין בחבית את ביתה נת הארבע עשרה.

— ברכותי, אמר מישה, מסיר את כובעו, — אנחנו בילינו יוצא מן הכלל. האוויר — זה משהו שכמותו לא היה, רק שצריך לזלול הרבה אפונה, לפני שמדברים עם הבעל שלך. יש לו אופי מאוס.

— מצאת למי לספר, הגתה מאדאם פסקין, תפסה את הבת בשערותיה וטלטלה אותה לכל צד. איפה הוא, האבנטוריסט הזה?

אנדד אלדד

שני שירים

*

אלי, נושף צלילים
הצפע
ממראות גרים בפנת
הזכרון
רשרוש רוחש באזני
יותר מאחר
מרוח מנקשת בתריסים
ומרעם מטוסים
שאת פשרם אני יודע

*

פליאה בעיניך פשאני שח על
על עב היורד על עיני כזקן אב
פה ובלי לבוש צף על בהונות
באדרת עננה קלה לכתפי
לטפתי לירק המכסה סלעים נמים
מדוע פלאי לבלוב צפים בעיניו?
הוא חדש שבט עלי שבטו על עלעלי
ואני מקל שקד בידיו ואת המשרגות
רואה. פיו פלחים לוחשים חג על הגג בחרך
בין פלח לפלח תרה שדברתי על הפרי
שישוב וכרעתי אל גבעול דק עפר בידו דבק
נמוג מי שפלאי לבלוב פשוט צף בדמי עכשו
לאן לצוף פלאי ובלי לבוש. פיו לבלב למות.

עליזה נהור

שיר אהבה

אולי יבוא יום וסופסוף תכנס
למחזור העסיס בעצי הזית האהובים ותשיר
את שמך המבדיל כקור עכביש
ביני לבין גלי ההרים והשמים והמים
המתבקים — אך עד אז שירי יהיו
שירי אהבה לנעל הזרוקה על המדרגות
ולתפסקות בין משבי הרוח והריק הזוהר
על גבול חלומות מצטלבים. תן לי
להאדיר את אשר אולי לא היית כאן
אך שתהיה תחת עיני הכוכבים
המביטות ללא עפעוף ובאותו אוקינוס רוחי
השוטף אותי לפעמים ואני שושנת החלל
המסתובבת. ועל ברפיך ידיך ששאלו
שאלות עיפות ולפעמים חיכו יותר
מפיך הדיאנויזי. אל נא תאסף אותן
אל האלם שממנו אין שיבה למבט.
אולי יבוא יום והגעגועים יפנו
ממך מבעדך ועמך אל מעבר
ולא ייסרו מלקחי האש את הבשר
בשמך המתוק הריחני כמנגו נמס
אלא על כלי הנחשת בתדרי
עוד יזמזם בן-זכר כבר מומר לרך
חשמש השוקעת לכלם ודמו בכל זאת דמך.
אך עד אז
הרשה לי

— אבנטוריסט — אמרה לו מאדאם פסקין, אתה עוד צוחק... אני מקבלת התקפה מהבת שלך, היא לא רוצה לחפוף את השיער. לך תקיים שיחה עם הבת שלך... פסקין שתק ורק קפץ שיניים.

— הוא נח בגינת החצר. מישה הרים שוב את הכובע, אמר שלום והלך לכרכה. בלי לחכות לבעלה, הלכה מאדאם פסקין אחריו לגינת החצר. הוא ישב חבוש כובע פנמה, משעין זרועו על ספסל הגינה וקופץ שיניים.

פרוים גראץ

יצחק בבל

מרוסית: המוטל בר-יוסף

— בונאבאק*, התחילה מאדאם פסקין, הסתכלה בבועלה מתחת לכובע הפנמה וצעה. השכנים באו בריצה לקול צעקה.

— הוא לא חי — אמרה להם מאדאם פסקין — הוא מת. היתה זאת טעות. פסקין היה ירוי בשני מקומות בחוזה וגולגולתו היתה שבורה, אבל הוא עדיין חי. הובילו אותו לבית-החולים היהודי. ד"ר זילברברג ולא אחר הוא שניתח את הפצוע, אבל לפסקין לא שיחק המזל — הוא מת תחת הסכך. באותו לילה אסרה הצ'קה אדם המכונה הגרוזיני ואת ידידו קוליה לאפידוס. אחד מהם היה הרכב של מישה יבלוצ'קו, השני חיכה לכרכה בארקדיה, על שפת הים, בעיקול המוביל לערבה. ירו בהם לאחור החקירה, אשר לא נמשכה זמן רב. מישה יבלוצ'קו היה היחיד שהתחמק מהמארב. עקבותיו אבדו, ועברו כמה ימים עד שהגיעה זקנה, מוכרת גרעינים לחצרו של פרוים גראץ' היא נשאה בידה: סל עם סחורתה. אחת מגבותיה, כמו שיח פחם שעיר, היתה מגרמת כלפי מעלה, השניה, כמעט לא מסומנת, היתה כפופה על הריסים. פרוים גראץ' ישב בפישוק רגלים ליד האורווה ושיחק עם נכדו ארקדי. הילד הזה נפלט לפני שלוש שנים מהרחם הענקית של בתו בסקה. הסב הושיט אצבע לארקדי, וזה אוזן בה, נתלה והתנדנד עליה, כמו על מוט. — אתה — שטויה... — אמר פרוים לנכד, מביט בו בעינו היחידה.

אליו התקרבה הזקנה עם הגבה המשערה והנעליים הגבריות, קשורות בחבל.

— פרוים — הגתה הזקנה, אני אומר לך שלבני-האדם האלה אין אנושיות. מלה שלהם לא מלה. הם חונקים אותנו במרחפים, כמו כלבים בורה. הם לא נותנים לנו לדבר לפני המוות... צריך לחרסם אותם בשינים, את הבני-אדם האלה, ולתלוש מתוכם את הלב... אתה שותק, פרוים — הוסיף מישה יבלוצ'קו — הבחורים מחכים שאתה תפסיק לש-תוק...

מישה קם, העביר את הסל מיד ליד והלך, מרים את גבתו השחורה. שלוש נערות בעלות צמות קלועות נפגשו עמו בכיכר אלכסייב, ליד הכנסיה. הם טיילו, מחובקות במתנים. — עלמותי, אמר להן מישה יבלוצ'קו, לא אכבד אתכן בתה עם כעלים. הוא שפך לכיס שמלותיה גרעינים מתוך כוס ונעלם, עוקף את הכנסיה.

פרוים גראץ' נשאר לבדו בחצרו. הוא ישב ללא ניע, תוקע בחלל את עינו היחידה. הפרדים שנחטפו מהצבא הקולוני-יאלי לעסו בחריקה את השחת באורווה, האמהות המפוטמות היו רועות עם הסייחים באחוזת המשק. בצל עץ הערמון

שיחקו הרכבים בקלפים ושתו יין משברי-חרס. פרצי רוח חמים התעופפו על קירות הגיר, השמש בכחול-תדהמתה נשפכה על החצר. פרוים קם ויצא לרחוב. הוא חצה את רחוב פרוחורובסקאיה, המדיף לשמים מחנק עשן קבצני נסתר במטבחיו, ואת כיכר שוק אלקוץ** שבה עמדו אנשים עטופי וילונות ומסכים ומכרו אותם זה לזה. הוא הגיע עד רחוב יקטרינסקאיה, פנה לאנדרטת האימפרטורית, ונכנס לבנין הצ'קה.

— אני פרוים — אמר למפקד — אני רוצה את בעל הבית. יושב-ראש הצ'קה היה אז ולאדיסלאב סימן, שהגיע ממוס-קבה. כששמע על בואו של פרוים הזמין את החוקר בורובוי, כדי להוציא ממנו פרטים על המבקר.

— זה בחור גרנדיוזי — ענה בורובוי — כאן כל אודסה תעבור לפניך...

והמפקד הוביל לקאבינט את הזקן הלבוש קרעי בד מפרשים, ענקי כמו בנין, אדמוני, בעל עין עצומה ולחי מושחתה.

— בעל הבית — אמר הבא — את מי אתה מכה? אתה מכה נשרים. עם מי תישאר, בעל הבית, עם זבל?..

הסיפור "פרוים גראץ'" התפרסם לראשונה בכתב העת בלשון הרוסית היוצא בניירורק, "וודושיניה פוטי" בשנת 1963. בברית-המועצות נדפס הסיפור לראשונה באוגוסט 1964, ב"זנאמיה" מס. 8. הוא כלול בקובץ סיפורי באבל שיצא בהוצאה רשמית בשנת 1966 בקמרובו ובמוסקבה. הטקסט בקובץ הסיפורים (איזבראנויה, 1966) זהה לטקסט המופיע בכתבי-העת; בניגוד לסיפורים אחרים בקובץ זה לא נעשתה בו כל עריכה ולא עבר צנזורה. אפשר לראות את "פרוים גראץ'" כסיפור חסותם את מחזור "סיפורי אודסה". הוא מתאר את חיטול האיש החזק ביותר בעולם התחתון האודסאי, פרוים גראץ', המופיע גם באחרים מ"סיפורי אודסה", ותופס מקום מרכזי בסיפור "האב".

"פרוים גראץ'" לא התפרסם יחד עם שאר סיפורי אודסה, ולא ידוע בדיוק באיזה תאריך התחבר. בספרו "יצחק באבל האמן הרוסי של הסיפור הקצר" (1974) מעריך פאלן שכתבי-בתו נסתיימה ב-1933. ארבעת סיפורי אודסה האחרים חוברו בין השנים 1921 ל-1924.

יותר מאשר 4 סיפורי אודסה האחרים בולטת בסיפור זה בעיית היחסים בין אנשי העולם התחתון באודסה ובין המשטר הקומוניסטי: הכוחות אשר צמחו מתוך העם בימי המשטר הישן ונאבקו על פי דרכם למען שינוי הסדר הסוציאלי נחשבים בעיני המשטר החדש לשרידים מסוכנים של העבר.

טיפוס מעניין, שלא הופיע בסיפורי אודסה הקודמים, הוא בורובוי, החוקר בן אודסה המשרת בצ'קה. לפי ההשערות המרמזות שבתקופה מסויימת היה לבאבל תפקיד כלשהו בצ'קה, ולפי סיום הסיפור, המייחס לבורובוי דחף לספר ל"מוסקבאים" על פרוים גראץ' כעל חתיכת הסטוריה האודסאית, נראה שבורובוי מייצג את נקודת מבטו של הסופר.

"פרוים גראץ'" לא נכלל בקובץ סיפורי באבל שתירגם א. שלונסקי לעברית, ואשר הופיע בספריית פועלים בשנת 1963. בתרגומי נעזרתי באימי, מוניה בורשטיין, אשר סיפוריו של באבל הם לי פתח לעולם ילדותה ונעוריה.

תודתי נתונה גם לד"ר עדה שטיינברג, שמפיה שמעתי הרצאות על באבל באוניברסיטה העברית בירושלים, ובעזרתה נעזרתי בתרגום סיפור זה.

ח. ב"י.

סימן עשה תנועה ופתח קצת את מגירת השולחן. — אני ריק — אמר פרוים — בידיים אין לי שום דבר, ובמגפיים אין לי שום דבר, ומאחורי השער ברחוב לא השארתי איש... שלח את הבחורים שלי, בעל-הבית, ותגיד מה המחיר שלך...

הושיבו את הזקן בכורסה, הביאו לו קוניאק. בורובוי יצא מהחדר ואסף אצלו חוקרים ומפקחים, שהגיעו ממוסקבה.

— אני אראה לכם בחור אחד — אמר — זאת אופיאה, שני לו אין. ובורובוי סיפר שפרוים שתום העין, ולא בניה קריק, הוא המנהיג האמיתי של ארבעים אלף גנבי אודסה.

המשחק שלו סגור, אבל הכול התנהל לפי חוכניו, שוד בתי-חרושת והקופה העירונית של אוצר המדינה, התנפלות על מתנדבים לבנים ועל צבאות הברית. בורובוי ציפה ליציאתו של הזקן כדי לשוחח עמו. פרוים לא הופיע. החוקר המשועמם יצא לחיפושים. הוא עבר כל הבניין ולבסוף הציץ לחצר השחורה. פרוים גראץ' שכב שם, שרוע תחת הברזנט, ליד הקיר, שמטפס התפתל עליו. שני חיילי הצבא האדום עישנו סיגריות מתוצרת עצמית ליד גוויתו.

— דוב מוחלט — אמר המבוגר, בראותו את בורובוי — זה כוח שאין לו מידה... זקן כזה אם לא הורגים אותו, אי-אפשר לסבול. דחפנו לו עשר והוא עוד בועט... החייל התלהב, עיניו הבריקו, הקסטק גלש לו הצידה.

— אתה טוחן יותר מפור — קטע אותו הסוהר השני, מת אז מת, כולם שווים... — לא כולם — הזדעק המבוגר — אחד מתחנן, צועק, השני מלה לא אומר... איך זה יכול להיות שכולם שווים...

— אצלי כולם שווים — חזר בעיקשות החייל הצעיר — לכולם אותם פנים, אני לא מבדיל ביניהם...

בורובוי התכופף והרים את הברזנט. העויה נשארה על פניו של הזקן.

החוקר חזר לחדרו. היה זה חדר מעוגל, מצופה בד אטלס. היתה שם אסיפה בעניין החוקים החדשים של תעשיית הייצור. סימן דיווח על חוסר הסדרים שמצא, על פסקי-הדין הנבערים, על הניסוח חסר ההגיון של הפרוטוקולים מהחקירות. הוא דרש בתוקף שהחוקרים יתחלקו לקבוצות, ישתלמו בחקירות משפטיות וינהלו את העניינים לפי ההור-אות וההנחיות הבאות מההנהלה הראשית במוסקבה.

בורובוי הקשיב בפינתו. הוא ישב לבדו, רחוק מהאחרים. לאחר האסיפה ניגש אליו סימן וגטל את ידו.

— אתה כועס עלי, אני יודע — אמר — אבל רק אנחנו השלטון, סאשה, אנחנו — השלטון הממשלתי, ואת זה צריך לזכור.

— אני לא כועס — ענה בורובוי והפנה את גבו — אתה לא אודסאי, אתה לא מסוגל לדעת זאת, פה הסטוריה שלמה עם הזקן הזה...

הם התישבו באותה שורה, היושב-ראש, שמלאו לו עשרים ושלוש, עם פיקודו. סימן החזיק את ידו של בורובוי ולחץ אותה.

— ענה לי בתור צ'קיסט — אמר לאחר שתיקה — ענה לי בתור רבולוציונר, לשם מה נחוץ האדם הזה לחברת העמית?

— אינני יודע — בורובוי לא נע והתבונן נכחו — כנראה לא נחוץ...

הוא השתדל לגרש את הזכרונות. אחר, בהתעוררות, החל שוב לספר לצי'קיסטים שהגיעו ממוסקבה על חייו של פרוים גראץ', על תחבלנותו, על המקנותו, על הבז שרחש למקור רביו, על כל דברי הימים המופלאים הללו, שנחסלקו אל העבר.

●

* ידיוף בלשון העולם התחתון, באוקראינית: לא יוצלח.

** 'שוק הפשפשים' האודסאי.

●

●

●

●

●

●

●